

BAGI ANITA

„Tavaszi, nyári, őszi, téli... és tavaszi”

ÉSZT KÖLTŐK VERSE BESZÉLGETÉSE

Pluralica Alapítvány
Budapest, 2010
135 oldal, 1575 Ft

„Mert nincs senki aki a fényeket / jelekké rendezze / hosszú üres partszegélyein” (Tõnu Önnepalu: *Insula Deserta*). Indulhatna akár e felütéssel is a Pluralica első rá-hangoló kötete. Jelen recenzió nem frissen érkezett (a kötet ugyanis 2010-ben jelent meg), ám mégis igen aktuális: elolvadt a hó, megérkezett a tavasz – az évszakokkal való játék, látszólag igen fontos a kötetben. A szó legszorosabb értelmében vett kritika helyett – született már épp elég –, álljon itt most valamiféle együtt érzés, együtt mozgás, együtt élés élménye.

A könyv és én igen nehezen kezdtünk el beszélgetni; zárkóztak voltunk mind a ketten. Ő narancssárga; én meg kételkedő, értetlen, minden áron jelentéseket kereső. Nem is tudtam, mit beszél s főként hogy hogyan – hallgattam. Aztán egyszer csak elkezdtem érteni. Nem észtil tanultam meg időközben – félreértés ne essék –, a hangulatot értettem meg: képeket gyakoroltam be, hangokat láttam meg, beszélőket különítettem el. Ugyanis nem ketten voltunk – hárman: Tõnu Önnepalu, Lauri Sommer és én. Ők mint könyvbéliek, én mint könyvön kívüli.

A hangulat megértésének és a képek befogadásának mi-kéntjét a következő ösvényeken sétálva érthetjük meg. A magyar „agyú” olvasó örül, szinte ujjong: más toposzok és hagyomány, más nyelv és más líra. Az ismerkedés néha azért ijesztő, váratlan fordulatokat tartalmaz, sőt, ízléstől függően, már-már giccsesnek ható sorokat: „Szivárványkapukat feszít-tenek / a szétmosott erdők / szomorú ragyogása fölél”. Az előbbi példán keresztül egy másik játékra is ráismerünk: ho-vá s milyen írásjelet kell(ene) tennünk, hogyan játszhatunk a jelentéssel egy-egy vessző vagy pont kitételével.

A kezdetekről. A könyvbéli társak azt mondták, járjunk egyet „odakinn” – szeretek idegen erdőkben bolyongani. Ideg-vezetőim voltak, erdőszakértőim: természeti képekkel meséltek mindenről. Számháború helyett azonban szavakkal

háborúztak: mondtak valamit, s csak később jöttem rá, mindig én voltam az, aki tippelt. A játék lényege a tapasztalás volt: a hó, a hideg, a tavasz, az elvonulás és a szemlélés megtapasztalása.

Beavatás. A következő megállapítások tesznek tanúbizonyságot a belépés, a „közös” ünneplés erőpróbjáira. Az európai kultúrkör látszólag magában foglalja az északi népek kultúráját is, ám amint jól bevált értelmezői eszköztárunkkal esnénk neki a verseknek, egyszerűen visszapattannánk róluk. A kötet hangulata egységes – (már-már) azt a hamis képzetet kelti az olvasóban, hogy „benn van”, otthonosan mozog, bekebeleződött. Aztán egyik pillanatról a másikra újra a körön kívül – vagy legalábbis a körvonalon – álldogál. Eredendően nem rendelkező az északi mitológia, szimbolika és motivika ismereteivel az olvasó akár meg is remélhetne, akaratossága azonban nem engedi meghátrálni. Tapasztalva tanulni: jelen esetben a használat közbeni megértés, megkonstruálás felől.

*Kérlek, ne aggódj, csak jöjj
tovább a varázs nyomába.*

(Lauri Sommer: Olykor szemlélve hozzád közelállót)

A kulcs maga a természet – ám korántsem az ökokritika népszerű fogalmaként applikálva. A természet csak akkor szolgálhat segítségül, ha megpróbáljuk lefordítani vagy visszafordítani „nyelvezetét”. E két északi író különböző nyelvet beszél – bár a zseniálisan megszerkesztett dialógus-kötet megtévesztő lehet. Látszólag egy *nyelven*: ez lenne az az északi lírahagyomány, melybe a magyar olvasó mindig csak „idegenként” tud/próbál belehelyezkedni. S valójában két *nyelvezeten*: a modernitásban eltévedő és abba kiolvashatatlanul beleíródó nyelvezetet Tõnu Önnepalu képviseli, míg az új szokásokba friss, ám mégis ősi ösvényeket metsző író hangján Lauri Sommer szólal meg.

A kötet *feltérképezéséhez* különböző hagyományokat és fogalompárokat emelhetünk be. Talán a legfontosabbnak mutatja magát a modernitás hagyományához való visszanyúlás: a város és a vidék, a város és a természet, a természet és az ember szembeállító párhuzama. A nyelv idegensége, „nem eléggé kifejező” volta ugyan posztmodern „meglátásként” is értelmezhető, ám az elvonuló idegen, a tömeg tagjainak magányossága mégis a századfordulóra, a modernitás évtizedeibe szippantja vissza az értelmezőt. Fontos ösvénynek mutatkozik a világ (=természet=környezet) láthatatlansága, annak hangsúlyozása, hogy a világ nem egyenlő a láthatóval. A *látás* és a *nézés* konfrontálódik, mely irodalomelméleti és vizuális technikatörténeti hagyományokat követve szintén a századfordulóra mutat vissza. A látás mint vágy és mint elvárás szegeződik szembe a tapasztalással – s e kérdéskörrel elérkeztünk a kötet egyik legszembevetőbb attribútumához: a *képiséghez* vagy *látványosság*hoz. A versek képekként, mintegy emlékképekként mutatkoznak. Erős bennük a montázsjelleg – s nem véletlen az eredendő vizuális szférából származó terminus. A versekben jó néhány konkrét filmes utalás, intertext fedezhető fel (Lars von Triertől Sean Penn nagysikerű *Into the Wild* című filmjéig). A képek felidézése naplószerűen, mégis absztraháltan aktualizálódik. Mindent a *múlt* mostjában olvasunk: a Másik-hoz, Istenhez, a birtokláshoz, a szerelemhez vagy éppen a magányhoz szóló versek mind „naplófeljegyzések”, amik a pillanatban íródnak. Isten vagy az istenség kérdésköre érdekes megoldásokat tartalmaz e *verses beszélgetés*ben. Expliciten óvatossá s ritkán kimondott (Krisztus, Buddha), utalás szintjén azonban maga a természet, a *minden* megjelenítésével állandóan a kimondás aktusában jelenlevő. Sok, a magyar olvasó

számára első olvasásra talán idegen, ellentétes szimbolika, egyfajta inverz jelentésség fordul elő a versekben: a tavasz elmúlásként, a tél megszületésként; a fekete fényként, a fehér sötétségként jelenik meg.

*összetörik
és akkor a sötétség
vagy éppen a nemlét mögötti
hatalmas fény
elvakít*

(Tõnu Önnepalu: Nincs szabadság)

Visszatérő motívumok: az eső, a kristályos fény és jég, a szél – vagy éppen a tükör, mely holdként a végtelenségbe tükrözi a valóság álmvilágát vagy álmodott világát.

Szintén a modernitáshoz köthető a baudelaire-i *flâneur* megjelenése; a városban bolyongó, a modern teret természetiként és természetesként megélt „csatangoló”. A „szemlélődő vándor” emlékezete mindent megőriz, csupán nyelvén, jelkészletén kell változtatnia; a megőrzés aktusa maga a más nyelven való kimondás: „*a bőrfelszín alatt minden érintés megmarad*” (Lauri Sommer: *Túl sok minden mozog és repdes*).

A kötetet záró, május esti verandán elköltött beszélgetés bizonyos szempontból kulcsként is értelmezhető. Ám inkább a költők, mint a költemények megértéséhez: kinek mit jelent az írás, hogyan hoz más világlátást a költői lét, áldás-e vagy esetleg átok, és a többi. Meglátásom szerint a kötet elképesztő izgalmakat rejtő olvasmány, irodalmi közhellyel élve: fantasztikus utazás. Az oly’ távolinak tűnő kortárs észt líra egzotikumként bukkanhat fel, ám amint sikerül a körön belülre küzdenie magát az olvasónak, otthonosan kezd mozogni, megtanul „természetül” beszélni, megtanul a csillámló esők hangján szólni s megtanul egy kicsit talán észtül is – gondolkodni. A Pluralica kötete jó választás, kinézetre pofás, tipográfiára igényes, pont tavaszi sétákra való – *zsebbe illő válogatás*.

Tõnu Önnepalu, Lauri Sommer, Hangolás: észt költők verses beszélgetése, Pluralica, 2010. Szerk. Gaborják Ádám, Lőrincz Gergely, ford. Jász Attila (T. Önnepalu), Weiner Sennyey Tibor (L. Sommer), Segesdi Móni (Májusi este a verandán).